భారత సర్వోన్నత న్యాయస్థానం

5 ఏప్రిల్, 1957

మధ్యప్రదేశ్ రాష్ట్రం

వర్సెస్

వీరేశ్వర్ రావు అగ్నిహోత్రి

(ఎస్. ఆర్. దాస్ సి. జె., జాఫర్ ఇమామ్, ఎస్. కె. దాస్, గోవింద మీనన్ మరియు ఎ. కె. సర్కార్ జెజె.)

పూర్వ దోష విముక్తుడు – భారత శిక్షాస్మృతిలోని సెక్షన్ 409 మరియు అవినీతి నిరోధక చట్టంలోని సెక్షన్ 5(2) కింద నేరాలపై విచారణ – సెక్షన్ 5(2) కింద అభియోగాలకు నిర్దోషిగా ప్రకటించడం – సెక్షన్ 409 కింద నేర నిర్ణయం నిషేధించబడిందా – క్రిమినల్ ప్రొసీజర్ కోడ్ సెక్షన్ 403 – భారత రాజ్యాంగం ఆర్టికల్ 20(2) – జనరల్ క్లాజుల చట్టం సెక్షన్ 26.

భారత శిక్షాస్మృతిలోని సెక్షన్ 409 మరియు అవినీతి నిరోధక చట్టంలోని సెక్షన్ 5(2) కింద నిందితుడిని ప్రత్యేక న్యాయమూర్తి విచారించారు. సెక్షన్ 409 కింద అతడిని దోషిగా నిర్ధారించారు కానీ డిప్యూటీ సూపరింటెండెంట్ ఆఫ్ పోలీస్ స్థాయికి తగ్గని పోలీసు అధికారి ద్వారా విచారణ జరగనందున నిందితుడిని సెక్షన్ 5(2) కింద విచారించలేమని న్యాయమూర్తి నిర్ణయించారు. సెక్షన్ 409 కింద శిక్షపై సవాలు చేస్తూ నిందితుడు అప్పీలు చేయగా, నిర్దోషిత్వం 'పూర్వ దోష విముక్తుడు' ప్రకారం సెక్షన్ 5(2) కింద అభియోగానికి సంబంధించి న్యాయమూర్తి ఇచ్చిన ఉత్తర్వులు ఆ నేరానికి నిర్దోషిగా ప్రకటించడానికి సమానమని, అవే వాస్తవాల ఆధారంగా సెక్షన్ 409 కింద ఎలాంటి శిక్షావిధి చేయలేమని హైకోర్టు పేర్కొంది.

నిర్ణయం, భారత శిక్షాస్మృతిలోని సెక్షన్ 409 కింద మరియు అవినీతి నిరోధక చట్టంలోని సెక్షన్ 5(2) కింద నేరాలు వేర్వేరుగా ఉన్నాయని, సెక్షన్ 5(2) కింద నిందితుడిని నిర్దోషిగా ప్రకటించినప్పటికీ సెక్షన్ 409 కింద విచారణ జరిపి దోషిగా నిర్ధారించడానికి ఎలాంటి అభ్యంతరం లేదని పేర్కొంది.

ఓం ప్రకాశ్ గుప్తా v. *యు. పి. రాష్ట్రం*, [1957] ఎస్. సి. ఆర్. 423, అనుసరించారు.

అనేక నేరాలకు ఒకే విచారణ ఉన్నప్పుడు వాటిలో కొన్నింటిలో నిర్దోషిగా ఒకదానిలో దోషిగా తేలినప్పుడు క్రిమినల్ ప్రొసీజర్ కోడ్ లోని సెక్షన్ 403 (1) వర్తించదు. గతంలో జరిగిన విచారణలో ఇదే నేరానికి సంబంధించి నిందితులను విచారించి నిర్దోషిగా ప్రకటించని చోట రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 20 కూడా వర్తించదు.

ఒకే విచారణలో రెండు వేరువేరు అభియోగాలున్నప్పుడు, వాటిలో ఒకదానిలో నిందితుడిని నిర్దోషిగా ప్రకటించడం మరొక కేసులో శిక్షను అడ్డుకోదు.

క్రిమినల్ అప్పీల్ అధికార పరిధి: క్రిమినల్ అప్పీల్స్ నం. 130 మరియు 131 ఆఫ్ 1954.

అప్పీళ్లనం. లు 42 మరియు 43 ఆఫ్ 1953 లో మాజీ మధ్యభారత్ హైకోర్టు యొక్క 1953 సెప్టెంబరు 11 నాటి తీర్పు మరియు ఉత్తర్వుల నుండి ప్రత్యేక అనుమతి ద్వారా అప్పీళ్లు.

శివ్ దయాళ్ మరియు *ఆర్. హెచ్. ధెబర్*, పిటిషనర్ తరఫున.

బి. సి. మిశ్రా, అమికస్ క్యూరీ, ప్రతివాది తరుపున.

1957. ఏప్రిల్ 5. కోర్టు ఇచ్చిన తీర్పు వెలువరించినది

గోవింద మీనన్ జె. – మధ్యభారత్ రాష్ట్రం 1956 నవంబరు 1 తరువాత ప్రస్తుత మధ్యప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో విలీనమైన, 1954 ఏప్రిల్ 11న ఈ కోర్టు నుంచి ప్రత్యేక అనుమతి పొందారు, రెండు ఏకీకృత క్రిమినల్ అప్పీళ్లనం. లు 42 మరియు 43 ఆఫ్ 1953 లో, ఆ కోర్టు ముందు ఒకే అప్పీలుదారు ద్వారా లో 1953 సెప్టెంబరు 11న మధ్యభారత్ హైకోర్టు ఇక్కడ ప్రతివాదికి అనుకూలంగా ఇచ్చిన తీర్పు మరియు నిర్దోషి ఉత్తర్వులపై అప్పీల్ చేయడానికి. ఈ రెండు అప్పీళ్లలో హైకోర్టు నిర్దోషులుగా తీర్పు ఇవ్వడం ఎంతవరకు సముచితమన్నదే ప్రశ్న.

ఇక్కడ ప్రతివాది గ్వాలియర్ లోని లష్కర్ మునిసిపల్ కమిటీలో ట్యాక్స్-కలెక్టర్ గా ఉన్నాడు మరియు మొదట 1951 అక్టోబర్ 23 న భారత శిక్షాస్మృతిలోని లోని సెక్షన్ 468, 477-ఎ మరియు 409 మరియు అవినీతి నిరోధక చట్టం II ఆఫ్ 1947 యొక్క సెక్షన్ 5 (2) కింద నేరాలకు చలాన ద్వారా లష్కర్ నగర మేజిస్ట్రేట్ మరియు అదనపు జిల్లా మేజిస్ట్రేట్ కోర్టులో విచారించారు. అందులో అతను ట్యాక్స్ కలెక్టర్ హోదాలో తనకు అప్పగించిన రూ.7,000 కంటే ఎక్కువ మొత్తాన్ని దుర్వినియోగం చేశాడని మరియు ఈ లావాదేవీల సమయంలో వివిధ

నేరాలకు పాల్పడుతున్నాడని. 1950లో ఇలాంటి పరిస్థితులలో మొత్తం రూ.3,500 దుర్వినియోగం చేశారంటూ 1952 జూలై 4న అదే కోర్టులో అదే సెక్షను కింద రెండు ఫిర్యాదు చేశారు. ఈ రెండు ఫిర్యాదులు ట్రయల్ కోర్టులో పెండింగ్ లో ఉండగా, 1952 జూలై 28న క్రిమినల్ లా చట్టం సవరణ చట్టం (చట్టం నం.46 ఆఫ్ 1952) అమల్లోకి వచ్చింది మరియు ఆ చట్టం లోని సెక్షన్ 6 ద్వారా, 1947 అవినీతి నిరోధక చట్టం II లోని సెక్షన్ 5 యొక్క సబ్ సెక్షన్ (2) కింద నేరం విచారణకు ప్రత్యేక న్యాయమూర్తులను నియమించే అధికారం రాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి ఉంది. అదే చట్టంలోని సెక్షన్ 7 ప్రకారం క్రిమినల్ ప్రొసీజర్ కోడ్ లేదా ప్రస్తుతానికి అమలులో ఉన్న మరే ఇతర చట్టం ఏదైనా ఉన్నప్పటికీ, అవినీతి నిరోధక చట్టంలోని సెక్షన్ 5(2) కింద నేరాన్ని క్రిమినల్ లా చట్టం సవరణ చట్టంలోని సెక్షన్ 6 కింద నియమించిన ప్రత్యేక న్యాయమూర్తి మాత్రమే విచారించవచ్చు. సెక్షన్ 7 యొక్క సబ్-క్లాజ్ (బి) ప్రకారం, ఈ చట్టం కింద ఒక ప్రత్యేక న్యాయమూర్తి ద్వారా విచారించబడే ఒక కేసును విచారించేటప్పుడు, అదే విచారణలో క్రిమినల్ ప్రొసీజర్ కోడ్ కింద నిందితుడిపై అభియోగాలు మోపబడే ఇతర నేరాలను కూడా అతను విచారించవచ్చు. పైన పేర్కొన్న క్రిమినల్ లా చట్టం సవరణ చట్టం యొక్క చివరి సెక్షన్ ప్రకారం సెక్షన్ 7 కింద ఒక ప్రత్యేక న్యాయమూర్తి విచారణ చేయాల్సిన అన్ని కేసులు, చట్టం ప్రారంభానికి ముందు ఏదైనా మేజిస్ట్రేట్ ముందు పెండింగ్ లో ఉన్నా, అటువంటి కేసులపై అధికార పరిధి ఉన్న ప్రత్యేక న్యాయమూర్తికి విచారణ కోసం పంపాలి. చట్టంలోని పైన పేర్కొన్న నిబంధనలకు అనుగుణంగా, లష్కర్, నగర మేజిస్ట్రేట్ మరియు

అదనపు జిల్లా మేజిస్ట్రేట్ ముందు పెండింగ్ లో ఉన్న కేసులను కేసు నం 3 ఆఫ్ 1953 మరియు నం.6 ఆఫ్ 1953 గా నమోదు చేసి ప్రత్యేక న్యాయమూర్తికి బదిలీ చేశారు. ప్రాసిక్యూషన్ సాక్ష్యం ముగిసిన తరువాత, 1953 మార్చి 10న ఫిర్యాదు చేసిన అన్ని సెక్షన్ల కింద ప్రత్యేక న్యాయమూర్తి అభియోగాలు నమోదు చేశారు. 1953 జూన్ 5న ప్రత్యేక తీర్పు వెలువరించిన ప్రత్యేక న్యాయమూర్తి భారత శిక్షాస్మృతిలోని సెక్షన్ 409 ప్రకారం ప్రతివాదిని దోషిగా నిర్ధారించి మూడేళ్లు కఠిన కారాగార శిక్ష విధించారు. భారత శిక్షాస్మృతిలోని సెక్షన్లు 468 మరియు 477-ఏ కింద నిర్దోషిగా ప్రకటిస్తూ ఉత్తర్వులు జారీ చేశారు. చట్టం II ఆఫ్ 1947 లోని సెక్షన్ 5(2) కింద అభియోగాలకు సంబంధించి, అవినీతి నిరోధక చట్టంలోని సెక్షన్ 5 లోని సబ్ సెక్షన్ (4) నిబంధనల ప్రకారం అవినీతి నిరోధక చట్టంలోని సెక్షన్ 5 లోని సబ్ సెక్షన్ (2) కింద శిక్షార్హమైన నేరాన్ని డిప్యూటీ సూపరింటెండెంట్ ఆఫ్ పోలీస్ స్థాయి కంటే తక్కువ స్థాయి పోలీసు అధికారి కూడా ఫస్ట్ క్లాస్ మేజిస్ట్రేట్ ఉత్తర్వు లేకుండా దర్యాప్తు చేయరాదని, అది పాటించబడలేదు, ఫిర్యాదు చేయడానికి పునాది స్థాపించబడలేదని మరియు, అందువల్ల, కేసును విచారించడానికి కోర్టు అధికార పరిధిని ప్రభావితం చేసే ఒక చట్టపరమైన లోపం ఉంది, ఫలితంగా నిందితుడిని ఆ నేరానికి విచారించలేము అని ప్రత్యేక న్యాయమూర్తి అభిప్రాయపడ్డారు. అలాంటప్పుడు ట్రయల్ కోర్టు నిర్దోషిగా అధికారికంగా ఉత్తర్వులు జారీ చేయలేదు.

భారతీయ శిక్షాస్మృతిలోని సెక్షన్ 409 ప్రకారం దోషిగా తేలిన ప్రతివాది బాధితుడై మధ్యభారత్ హైకోర్టుకు రెండు అప్పీళ్లకు ప్రాధాన్యం ఇచ్చాడు, వాటిని ఆ కోర్టు ఏకీకృతం చేసింది, మరియు ఒక ఉమ్మడి తీర్పు ద్వారా పూర్వ

విముక్తుడు సిద్ధాంతాన్ని వర్తింపజేస్తూ కోర్టు అవినీతి నిరోధక చట్టంలోని సెక్షన్ 5(2) ప్రకారం ఒకే వాస్తవాలపై ప్రతివాదిని దోషిగా నిర్ధారించలేమని ట్రయల్ జడ్జి కనుగొన్నప్పుడు, ఆ నేరానికి నిర్దోషిగా ప్రకటించడంతో సమానం, ఆ పరిస్థితిలో భారతీయ శిక్షాస్మృతిలోని సెక్షన్ 409 ప్రకారం ఏ నేరానికి శిక్ష విధించడానికి వీల్లేదు. దీంతో ప్రతివాదిని నిర్దోషిగా ప్రకటించారు. ఇప్పటికే చెప్పినట్లుగా నిర్దోషిగా ప్రకటించిన ఉత్తర్వులపై అప్పీలు చేసుకునేందుకు రాష్ట్రానికి ప్రత్యేక అనుమతి లభించింది.

హైకోర్టు తీర్పు యొక్క ప్రమాణత ను అప్పీలుదారు తరఫు న్యాయవాది ఒకటి కంటే ఎక్కువ విధాలుగా సవాలు చేశారు. మొదటిది, అవినీతి నిరోధక చట్టంలోని సెక్షన్ 5(2) కింద, భారత శిక్షాస్మృతిలోని సెక్షన్ 409 ప్రకారం నేరం ఒకేలా ఉండదని, అవినీతి నిరోధక చట్టంలోని సెక్షన్ 5(2) కింద ప్రత్యేక న్యాయమూర్తి నిర్దోషిగా తీర్పు ఇచ్చినప్పటికీ భారత శిక్షాస్మృతిలోని సెక్షన్ 409 ప్రకారం ప్రతివాదికి శిక్షవిధించడానికి అది అడ్డంకి కాదు అని వాదించారు . రెండవది, ఒకే విచారణలో, ఇప్పుడు మనకు సంభంధించిన్నట్లు, రెండు ప్రత్యేకమైనాలు అభియోగాలు ఉన్నప్పుడు, ఒక ఆరోపణ కింద నిందితుడిని నిర్దోషిగా విడుదల చేయడం మరొక దానిలో అతని శిక్షకు అడ్డంకి కాదు ; మరియు చివరగా దర్యాప్తులో ఏదైనా లోపం ఉంటే అది విచారణ మరియు శిక్షను , ఆ విధంగా విచారణ ముగిస్తే , చెల్లుబాటు కాకుండా చట్టవిరుద్ధంగా పరిగణించబడదు అని వాదించబడింది.

ఈ కోర్టు ఇటీవల *ఓం ప్రకాశ్ గుప్తా* v. యు . పి. రాష్ట్రం[1] కేసులో అవినీతి నిరోధక చట్టం II ఆఫ్ 1947 లోని సెక్షన్ 5 (2) ప్రకారం శిక్షార్హమైన నేరపూరిత దుష్ప్రవర్తన నేరం భారత శిక్షాస్మృతిలోని సెక్షన్ 409 ప్రకారం నేరం, అభిప్రాయం మరియు సారాంశం విషయంలో సమానం కాదని తీర్పునిచ్చింది. నేరపూరిత దుష్ప్రవర్తన నేరం ఆ చట్టం ద్వారా సృష్టించిన కొత్త నేరం మరియు ఇది భారతీయ శిక్షాస్మృతిలోని సెక్షన్ 409 ను అంతర్నిహిత రద్దు లేదా రద్దు చేయదు . ఆ అప్పీల్‌లో ఉమ్మడి తీర్పులో నిష్కర్ష ఈ క్రింది పదాల్లో ప్రకటించబడింది: –

"అందువల్ల అవినీతి నిరోధక చట్టంలోని సెక్షన్ 5(1) (సి) కింద సృష్టించిన నేరం సెక్షన్ 405 ఐ. పీ. సీ. కింద

[1] (1) [1957] ఎస్. సి. ఆర్. 423.

ఉన్న నేరానికి ప్రత్యేకముగా మరియు భిన్నంగా ఉంది, అందువల్ల సెక్షన్ 5 (1) (సి) సెక్షన్ 405 ఐ. పీ. సీ. ను రద్దుచేసే ప్రశక్తే లేదు అన్నది మా నిష్కర్ష.”

పై తీర్పు దృష్ట్యా రెండు నేరాలు ఒకటేనని హైకోర్టు గౌరవ న్యాయమూర్తి అభిప్రాయం తప్పు, అదే నిజమైతే, అవినీతి నిరోధక చట్టం II ఆఫ్ 1947 లోని సెక్షన్ 5 (2) క్రింద ప్రతివాదిని నిర్దోషిగా ప్రకటించినప్పటికీ, భారతీయ శిక్షాస్మృతిలోని సెక్షన్ 409 ప్రకారం విచారణ జరిపి దోషిగా నిర్ధారించడానికి ఎటువంటి అభ్యంతరాలు ఉండకూడదు. క్రిమినల్ ప్రొసీజర్ కోడ్ లోని సెక్షన్ 403(1) ప్రకారం అదే నేరానికి తదుపరి విచారణను లేదా అదే వాస్తవాలపై క్రిమినల్ ప్రొసీజర్ కోడ్ లోని సెక్షన్ 236 క్రింద నిందితుడిపై మోపిన నేరానికి భిన్నమైన అభియోగం చేయబడే ఇతర నేరాలకు కూడా, లేదా అటువంటి నేరానికి మునుపటి శిక్ష లేదా నిర్దోషిత్వం అమలులో ఉన్నప్పుడు సెక్షన్ 237 క్రింద అతడిని దోషిగా నిర్ధారించినప్పుడు మాత్రమే నిషేధిస్తుంది. సెక్షన్ 403(1) కు ప్రస్తుత కేసు వాస్తవాలకు వర్తించదని స్పష్టమవుతోంది, ఇక్కడ అనేక నేరాలకు ఒకే విచారణ జరిగింది, వాటిలో కొన్నింటిలో నిందితుడిని నిర్దోషిగా ఒక దానిలో దోషిగా ప్రకటించారు. ఈ ఒక్క కారణంతోనే హైకోర్టు ఉత్తర్వులను రద్దుచేసే అవకాశం ఉంది. నిర్దోషిగా ప్రకటించడానికి హైకోర్టు రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 20 పై కూడా ఆధారపడింది , అయితే హైకోర్టు కూడా ఆర్టికల్ పైనే ఆధారపడింది ప్రతివాదిని ఇంతకు ముందు విచారణలో ఒకే నేరానికి విచారించి నిర్దోషిగా ప్రకటించిన తరువాత ప్రాసిక్యూట్ చేయబడలేదు కాబట్టి అందువల్ల , 20వ అధికరణలో పొందుపరిచిన సుప్రసిద్ధ సూక్తి "నెమో డెబెట్ బిస్ వెక్సరీ, సి కాన్స్టాట్ క్యూరియే క్వాడ్ సిట్ ప్రో ఉనా ఎట్ ఈడెమ్ కాసా" (ఏ వ్యక్తిని రెండుసార్లు శిక్షించకూడదు, ఒకవేళ అది ఒకే కారణంతో అని కోర్టుకు అనిపిస్తే) వర్తించదు .

అప్పీలుదారు తరఫున తదుపరి వాదన ఏమిటంటే , ఒకే విచారణలో రెండు వేరువేరు అభియోగాలున్నప్పుడు, వాటిలో ఒకదానిలో నిందితుడిని నిర్దోషిగా ప్రకటించడం మరొక కేసులో శిక్షను అడ్డుకోదు అన్నది బాగా స్థాపించబడింది. ఈ ప్రతిపాదనకు మద్దతుగా జనరల్ క్లాజుల చట్టంలోని సెక్షన్ 26 నుంచి సహాయం పొందవచ్చు. డబుల్ జియోపార్డీ ప్రశక్తే లేదు . సెక్షన్ 26 ఈ క్రింది విధంగా ఉంది:

"*రెండు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ చట్టాల క్రింద శిక్షార్హమైన నేరాలకు సంబంధించిన నిబంధనలు*: రెండు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ చట్టాల క్రింద ఒక చర్య లేదా తప్పిదం నేరంగా పరిగణించబడితే, నేరస్థుడు ఆ చట్టాలలో ఒకటి లేదా ఏదైనా చట్టం క్రింద ప్రాసిక్యూట్ చేయబడతాడు మరియు శిక్షించబడతాడు, కానీ దాని కొరకే రెండుసార్లు శిక్షించబడడు."

అందువల్ల కేసు యొక్క ఈ విషయంలో కూడా గౌరవ న్యాయమూర్తి అభిప్రాయం సరికాదని మేము అభిప్రాయపడుతున్నాము.

పైన పేర్కొన్న అంశాల దృష్ట్యా అవినీతి నిరోధక చట్టం, 1947లోని సెక్షన్ 7 ప్రకారం నిందితుడిని విచారించే అధికారం ప్రత్యేక న్యాయమూర్తికి ఉందని చెప్పడం మినహా పిటిషనర్ తరఫు న్యాయవాది చివరి వాదనను పరిశీలించడం అనవసరం.

ఫలితంగా అప్పీళ్లు విజయవంతం అవుతాయి, భారత శిక్షాస్మృతిలోని సెక్షన్ 409 కింద నేరం నుంచి ప్రతివాదిని నిర్దోషిగా ప్రకటిస్తూ హైకోర్టు ఇచ్చిన ఉత్తర్వులను రద్దు చేసి, అర్హతలపై పునః విచారణ కోసం అప్పీళ్లు మధ్యప్రదేశ్ హైకోర్టుకు తిరిగి పంపబడతాయి.

————————————